

УДК 613.95:373.091.212.3

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНО ЗДІБНИХ ТА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Ж. В. Сотнікова-Мелешкіна, І. В. Лантух

**Сотнікова-Мелешкіна
Жанна Владиславівна**

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 61022, м. Харків,
майдан Свободи, 6, Україна
ORCID ID: 0000-0001-5534-8264
zhanna.v.sotnikova@karazin.ua

**Лантух
Ігор Валерійович***

ORCID ID: 0000-0002-0891-2704
ihor.lantukh@karazin.ua

У статті зроблено аналіз актуальної проблематики сьогодення, яка торкається «людського капіталу», а саме обдарованих дітей. Бо саме обдаровані діти – це той потенціал, який буде завжди продукувати виконання тих завдань, що ставить перед ними просунутий соціум. Тому актуалізується питання про зростання вимог до здатності людини нестандартно, оригінально мислити, знаходити нові проблеми і незвичайні шляхи їх вирішення. Для розв'язання цієї проблеми відбувається інтеграція багатьох країн світу у пошуках освітянських механізмів для навчання академічно здібних дітей, що відповідають концепції меритократичної освіти, яка припускає створення початкових умов для талановитих та цілеспрямованих людей, за яких вони в майбутньому матимуть можливість займати керівні посади в умовах вільної конкуренції. Автори зробили ретельний огляд літератури цієї актуальної проблеми, з'ясувавши, що таке обдарованість, творча обдарованість, культурна обдарованість, співвідношення обдарованості та здібності. Вони також виходять на проблему здоров'я обдарованих дітей. Встановлено, що ця група учнів характеризується дисгармонійним фізичним розвитком, більш схильна до гострих інфекційних захворювань, вегетативних розладів, гіпотензії та синкопальних станів, соматичних та алергічних захворювань. За період навчання у загальноосвітній школі стан здоров'я обдарованих дітей погіршується, що обумовлено як соціально-економічними, так і соціально-гігієнічними чинниками. Найбільш негативний вплив на дитину надають стресова тактика, невідповідність методик та технологій навчання, інтенсифікація навчального процесу, нераціональна організація навчальної діяльності, відсутність системи роботи щодо здоров'я формуючої поведінки школярів.

Автори приходять до висновку, що академічно здібні та обдаровані діти – це окрема категорія учнів, які потребують особливого медико-психолого-педагогічного супроводу під час отримання середньої освіти. Навчання за спеціально створеними освітніми програмами у відповідних санітарно-гігієнічних та психолого-педагогічних умовах сприяють не тільки високій успішності учнів, а й збереженню здоров'я та попередженню шкільної дезадаптації.

Ключові слова: меритократична освіта; академічно здібні учні; стан здоров'я; обдарованість, особистісна здібність.

Стрімкий розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій в другій половині ХХ – початку ХХІ ст., як однієї із сфер творчої діяльності людини, що пронизує все наше буття (промисловість, сільське господарство, науково-технічний комплекс, озброєння, транспорт, медицину, комунікації, освіту, банківську справу, комерцію, послуги, побут тощо), природно, ставить дуже багато життєвих проблем, з якими суспільство буде мати справу і надалі. До таких проблем відносяться осмислення, у зв'язку із змінами, розуміння природи інформації, глобальним розширенням можливостей людського спілкування. Тому актуалізується питання про зростання вимог до здатності людини нестандартно, оригінально мислити, знаходити нові проблеми і незвичайні шляхи їх вирішення. Для вирішення цієї проблеми відбувається інтеграція багатьох країн світу у пошуках освітянських механізмів для навчання академічно здібних та обдарованих дітей, що відповідають концепції меритократичної освіти, яка припускає створення початкових умов для талановитих та цілеспрямованих людей, за яких вони в майбутньому матимуть можливість займати керівні посади в умовах вільної конкуренції. Тобто це та освітянська система, яка покликана створити сприятливі умови для соціально-психологічної адаптації дітей в оточуючому середовищі, реалізації їх потенціалу, його ефективного використання для розвитку усього суспільства. Бо саме академічно здібні та обдаровані діти – це той «скарб», котрий буде завжди продукувати виконання тих завдань, яке ставить перед ними просунутий соціум.

Відомо, що суспільство завжди потребувало і буде потребувати творчо обдарованих людей. Тому дослідження з психології, педагогіки, медицини, а саме талантів і здібностей дітей почали з'являтися досить пізно. Лише з середини ХХ ст. почалося узагальнення розробок, що накопичилися у психології, педагогіці, медицині даних про природу таланту і умовах, які забезпечують його розвиток.

Над проблемою обдарованості за кордоном працюють дослідники США та деяких країн Європи [1]. Перш за все, Комітет із освіти США опублікував у 1972 р. визначення такої дефініції як обдарованості: обдарованими і талановитими дітьми можна назвати тих, які за оцінкою досвідчених фахівців, в силу видатних здібностей демонструють високі досягнення (або мають потенційні можливості) в одній або декількох з наступних сфер діяльності. У цьому ж році американський дослідник-психолог С. Марленд [2] запропонував набір основних категорій обдарованості, серед яких були: загальна інтелектуальна обдарованість; специфічна обдарованість; переваги дитини займатися якимось певним

видом діяльності; творчість або продуктивність мислення; здатність до лідерства; здатність до візуальних та виконавчих видів діяльності; психомоторні здібності. Родзинкою його дослідження було те, що він диференційовано підходить до проблеми. Вчений розрізняє дітей здатних до одного типу занять і дітей загально обдарованих; талант як здатність і як тенденцію до особистісного розвитку.

Конструктивні ідеї з проблеми дитячої обдарованості з'явилися в працях таких дослідників як О.Н. Лук (ідея виявлення схильності суб'єкта до тієї чи іншої діяльності) [3]; О.М. Матюшкін (ідея «проблемного навчання») [4]; Н.Ф. Тализіна (ідея розвитку людини через створення умов її творчої діяльності) [5]; П.Я. Гальперін (ідея поетапного розвитку розумового розвитку дитини) [6].

У психології європейських країн проблема обдарованості розроблялася як психологія здібностей. Так, у працях дослідників С.Л. Рубінштейна [7] і Б.М. Теплова [8] зроблена спроба класифікувати поняття здібності, обдарованості і таланту за єдиним знаменником успішності в діяльності: здатності, що формуються в діяльності на підставі задатків (анатомо-фізіологічних особливостей людини); індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої і визначають успішність діяльності; спеціальна обдарованість – якісно своєрідне поєднання здібностей, що створює можливість успіху в діяльності; загальна обдарованість – здатність до широкого кола діяльностей.

Психолог В.Д. Шадріков на цій підставі зміг охарактеризувати обдарованість як цілісний прояв здібностей в діяльності, а також як загальну властивість інтегрованої в діяльності сукупності здібностей [9].

Цікавим є підхід психолога А.М. Матюшкіна [4]. Він продукує концепцію творчої обдарованості. Вона дозволяє розглядати структурні елементи обдарованості, що характеризують творчість і творчий розвиток дитини. Він акцентує увагу на тому, що творчий потенціал особистості – основа для розвитку обдарованості; що він закладений в дитині з народження і розвивається в міру її дорослішання; його величина варіюється у різних дітей в залежності від їх індивідуальних особливостей. Що дає такий підхід для дослідження? А те, що концепція творчої обдарованості дозволяє: а) розкрити обдарованість як загальну передумову творчості в будь-якій професії; б) розглядати обдарованість як передумову становлення і розвитку творчої особистості.

В полі зору дослідників концентрується проблема культури, культурного середовища. Такі вчені-психологи як Л.С. Виготський [10] вважав, що для успішного

розвитку обдарованості дитини необхідно культурне середовище з його традиціями, мовою, невербальними здобутками, де обдарованість дитини могла б проявитися, перш за все, через мотивацію до діяльності з подальшим досягненням значущих для неї результатів. Тому основна домінанта такого підходу – це формування культурної обдарованості дитини. Вона полягає, перш за все, в тому, щоб, маючи від природи середні або невисокі задатки, досягати за допомогою їх раціонального використання таких результатів, яких інша, культурно нерозвинена людина, може досягти тільки за допомогою природних задатків, значно більш сильних.

Надзвичайно цікавим та креативним є підхід до вивчення і розвитку обдарованих дітей дослідника Н.С. Лейтеса [11]. Він підходить до вирішення проблеми нетрадиційно, а саме порівнює розумовий розвиток обдарованих дітей з віковими особливостями звичайних школярів. Загальна обдарованість, на думку психолога, являє собою сукупність загальних здібностей. Спільними він називає розумові здібності людини, оскільки вони дуже широко проявляються в різних видах діяльності, а тому в цьому сенсі є загальними для різних видів занять. Тому розумова обдарованість характеризується таким рівнем інтелектуального розвитку, який значно перевершує вікові норми.

Н.С. Лейтес також відзначає, що саму дефініцію «обдарована дитина» не можна визнати нормованою, оскільки в ній чітко акцентується увага на якийсь природний дар, який отриманий при народженні. Відводити в розвитку обдарованості домінуючу роль біологічній детермінації ніяк неприпустимо, бо задатки (анатомо-фізіологічні особливості) самі по собі ще не зумовлюють майбутнє дитини, а саме формування і зростання здібностей відбувається в соціальній сфері. І це є аксіомою. При цьому психолог виділяє три категорії обдарованих дітей:

1. Діти з прискореним розумовим розвитком, що випереджають на кілька років фізичний вік. Для них характерна вражаюча розумова активність, ненаситність пізнавальної потреби.

2. Діти з ранньої розумової спеціалізацією – у них при звичайному загальному рівні інтелекту виявляється особлива прихильність до якої-небудь окремої галузі науки або техніки, в якій вони значно перевершують своїх однолітків по успішності навчання, тоді як інші розділи програми можуть викликати у них труднощі.

3. Діти з окремими неабиякими здібностями.

Як бачимо, аналіз існуючих досліджень кінця ХХ ст. свідчить, що феномен дитячої обдарованості – це складне поліфонічне та багатогранне явище, яке по-

требує всебічного дослідження. Це ніби «пазл», який є якісно своєрідним поєднанням здібностей, що забезпечують успішність виконання будь-якої діяльності. Це визначення дозволяє встановити взаємозв'язок між поняттями «обдарованість» і «здібності».

Якщо здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішного виконання тієї чи іншої продуктивної діяльності, то вони тісно пов'язані із загальною спрямованістю особистості і характеризуються стійкістю. Тому психолог Я.О. Пономарьов [12] у характеристиці здібностей виділяє: а) якісний аналіз, спрямований на виявлення таких індивідуальних характеристик людини, які необхідні для ефективного здійснення якого-небудь конкретного виду діяльності; б) кількісний аналіз, що характеризує міру їх вираженості.

Узагальнюючи вищевикладений та опрацьований матеріал [2; 4; 7; 8; 11], слід зазначити, що обдарованість складне, добре структуроване явище соціального ґатунку, структурними компонентами якого є:

- анатомо-фізіологічні задатки;
- сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю;
- інтелектуальні і розумові здібності, що дозволяють оцінювати нові ситуації і вирішувати нові проблеми;
- емоційно-вольові структури, які спричиняють тривалі домінантні орієнтації;
- високий рівень продукування нових образів;
- домінуюча роль пізнавальної мотивації;
- дослідницька творча активність (виявлення нового, постановка і рішення проблем);
- можливість досягнення оригінальних, нестандартних рішень;
- можливість прогнозування і передбачення;
- здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

Дослідники сучасності акцентують увагу на навколишньому середовищі, що прямо або опосередковано впливає на формування обдарованих дітей. Вочевидь, слід виділити три базові середовища, в яких формується особистість обдарованої дитини: родина, навчальний заклад, група рівних або група однолітків поза школою. Їх структури та сутність можуть бути подібними та різними. Також сучасний етап розвитку наукових досліджень звернув увагу на медичний аспект даної проблеми, яка торкається здоров'я обдарованих дітей. Ця «біла пляма» у дослідницькій літературі почала потроху звужуватися, з'явилися перші напрацювання по даному питанню.

Одним із самих значущих середовищ, що впливає на формування обдарованої дитини, безумовно, є навчальний заклад. Якщо говорити про *дошкільні та шкільні заклади*, то слід відзначити, що дошкільний та шкільний вік – це період найбільш інтенсивного становлення здібностей та особистості дитини. Більша частина дітей при цьому мають певні психічні можливості, тобто потенціал, для досягнення в тому або іншому виду діяльності (потенціальні обдаровані), або ж мали яскраві, очевидні, іноді видатні досягнення у конкретній галузі у порівнянні з віковою та соціальною нормами (обдаровані). Тому, як зазначають дослідники Н.І. Окко, Ж.Г. Чижова, В.М. Шестакова [13] однією із задач сучасної школи є створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, навіть охоплюючи дітей, чия обдарованість ще не виявлена. При цьому автори наголошують на тому, що важливим етапом розвитку обдарованої дитини є дошкільна ступінь навчання, яка визначає подальше становлення особистості. Психологи погоджуються з тим, що діти, які не досягли до початку навчального періоду «шкільної зрілості», або не справляються з вимогами учбових програм, або виконують їх ціною зниження рівня здоров'я. Тому вивчення особливостей розвитку обдарованої дитини і сучасний підхід до збереження та укріплення її здоров'я завжди є архіважливою проблемою [14-18].

Окрема тема у медико-психологічних колах – збереження психологічного здоров'я обдарованих дітей, що досягається комплексом завдань психологічного супроводу, у т.ч. діагностичного, консультаційного та корекційно-розвивального напрямів та немедикаментозної корекції [14; 19; 20].

Значна увага дослідників приділяється профілактиці шкільної дезадаптації та поширення неінфекційної захворюваності у академічно здібних та обдарованих дітей. Дослідження свідчать, що за період навчання у загальноосвітній школі стан здоров'я у цієї групи дітей погіршився, що обумовлено як соціально-економічними, так і соціально-гігієнічними чинниками. Науковці наполягають на підборі індивідуально-підібраних програмах, що дає змогу зберегти здоров'я обдарованій дитині, а саме: вона краще адаптується до колективу; рідше хворіє вірусними та інфекційними хворобами; має добру резистентність організму; рідше формує хронічні хвороби. Своєчасне проведення корекції та медико-психолого-педагогічний супровід призводить до укріплення її здоров'я [19; 21; 22].

Що стан здоров'я обдарованих і здібних дітей погіршується, що темп відхилень більш виражений при інтенсивних навантаженнях, підтверджується і дослі-

дженням А.В. Власенко та співавторами [19]. Ними визначено, що інтелектуально обдаровані діти частіше характеризувались дисгармонійним фізичним розвитком (у т.ч. гіпотрофія та ожиріння), були більш схильними до гострих інфекційних захворювань, мали вегетативні розлади, гіпотензію та синкопальні стани. Крім того, у них значно частіше, ніж у «середньоінтелектуалів», виявлялись патологія шлунково-кишкового тракту, кістково-м'язової системи, а також алергічні стани, у т.ч. бронхіальна астма. Подібних висновків дійшли і Окко Н.І. зі співавторами [13; 21], які довели, що найбільш негативний вплив на дитину надають стресова тактика, педагогічний вплив, невідповідність методик, технологій навчання, інтенсифікація навчального процесу, нераціональна організація навчальної діяльності, відсутність системи роботи щодо здоров'я формуючої поведінки школярів.

Дослідниками окреслено коло медико-соціальних проблем збереження здоров'я академічно здібних дітей під час навчання у початковій школі [22; 23]. Так, встановлено істотне погіршення стану здоров'я таких учнів незалежно від програми навчання. Один з показників психофізіологічної складової шкільної адаптації – рівень розумової працездатності, який зазнавав суттєвого впливу від програми навчання, умов організації навчального процесу і особистості учителя у денній, тижневій та річній динаміці. Проте важливим висновком з цього дослідження поставало ствердження про можливість досягнення кращих якісних та кількісних показників шкільної адаптації в академічно здібних дітей, що навчались в умовах експериментальних класів за програмою «Інтелект України». Запропоновано комплексну систему гігієнічної оптимізації інтенсивної навчальної діяльності для академічно здібних дітей у початковій школі для попередження порушень здоров'я і забезпечення сталого рівня розумової працездатності, що ґрунтується на активному моніторингу чинників ризику шкільного середовища і розвитку здоров'язбережувальної компетентності усіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, вчителів, батьків) [24; 25]. Крім того, індивідуально підібрані програми сприяють збереженню здоров'я дитини, а своєчасно проведена корекція і медико-психолого-педагогічний супровід сприяють не тільки збереженню, але і зміцненню здоров'я дитини [24; 26-28]. Відзначено, що ці діти краще адаптуються до колективу, рідше хворіють на вірусні та інфекційні захворювання, частіше мають хорошу резистентність організму, рідше формують хронічні захворювання та коморбідну патологію [17].

Огляд досліджень, щодо академічно здібних і обдарованих дітей дає можливість прийти до висновків:

1. Академічно здібні та обдаровані діти – це окрема категорія учнів, які потребують особливого медико-психолого-педагогічного супроводу під час отримання середньої освіти.

2. Навчання за спеціально створеними освітніми програмами у відповідних санітарно-гігієнічних та психолого-педагогічних умовах сприяють не тільки високій успішності учнів, збереженню їх психологічного стану, а й збереженню здоров'я та попередженню шкільної дезадаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. А. / Діяльність міжнародних організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих школярів. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. – № 5. – С. 33-40.
2. Аксенова Э. А. Инновационные подходы к обучению одаренных детей за рубежом. [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа до ресурсу: http://man.gov.ua/ua/resource_center/workshop/about_giftedness/_dumki-ta-poradi-pedagogiv-i-psikhologiv-shchodo-prirodi-obdaranosti-ta-roboti-z-obdaranimimiditmi--541..
3. Лук А. Н. Очерки эвристической психологии. / Лук А. Н. – Москва. 2011. – 228 с.
4. Что такое одаренность: выявление и развитие одаренных детей. Классические тексты / под ред. А.М. Матюшкина, А.А. Матюшкиной. – Москва. 2008. – 258 с.
5. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология. / Талызина Н. Ф. – Москва. 2013. – 288 с.
6. Гальперин П. Я. Лекции по психологии, под ред. и с предисл. А.И. Подольского. / Гальперин П. Я. – Москва. 2002. – 226 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – Санкт-Петербург, 2000. – 712 с.
8. Теплов Б. М. Психология и психофизиология индивидуальных различий: Избранные психологические труды. / Теплов Б. М. – Москва. 2009. – 226 с.
9. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека. / Шадриков В. Д. – Москва. 2007. – 284 с.
10. Выготский Л. С. Психология развития человека. / Выготский Л. С. – Москва. 2005. – 136 с.
11. Лейтес Н. С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия: Избранные труды. / Лейтес Н. С. – Москва. 2003. – 464 с.
12. Пономарьев Я. А. Психология творчества. / Пономарьев Я. А. – Москва. 2002. – 320 с.
13. Окко Н. И., Чижова Ж. Г., Шестакова В. Н. / Сравнительная характеристика динамики состояния здоровья детей с признаками одаренности. // Вопросы практической педиатрии. 2012. – № 4. – С. 67-71.
14. Збереження психічного здоров'я здібних та обдарованих дітей: метод. реком. для [практичних психологів навчальних закладів] / уклад.: Г.Б. Растроста. – Суми. 2015. – 46 с.
15. Щербакова О. О. Психологічні особливості адаптації академічно здібних дітей до навчання у початковій школі. / Щербакова О. О. – Харків. 2016. – 200 с.
16. Даниленко Г. М., Гавриш І. В., Щербакова О. О., Голубнича Г. І. / Відбір академічно здібних дітей до перших класів в умовах впровадження інноваційних педагогічних технологій: метод. реком. // Київ: ДУ «ІОЗДП НАМН». – 2015. – 28 с.

17. Пономарьова Л. І., Кіндрок М.О. Здоров'я школярів в умовах інтенсифікації навчальної діяльності. / Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (чотирнадцяті Марзєєвські читання), матеріали конференції, Харків. – 2018. – Т.18. – С.155-157.
18. Долгих В. В., Рычкова Л. В., Поляков В. М., Бугун О. В., Родионова А. Н., Давыдов А. В. / Некоторые аспекты состояния здоровья одаренных школьников. // Бюллетень ВШЦ СО РАМН. – 2012. – №5-1 (87). – Часть 1.
19. Власенко А. В., Долгих В. В., Рычкова Л. В., Родионова А. Н. / Методы немедикаментозной коррекции психосоматических расстройств у одаренных детей. // Бюллетень ВШЦ СО РАМН. – 2011. – №5 (81). – С. 13-15.
20. Francis R., Hawes D.J., Abbott M. / Intellectual Giftedness and Psychopathology in Children and Adolescents: A Systematic Literature Review. // Exceptional children. – 2016. – № 82(3). – P. 279-302. DOI: 10.1177/0014402915598779.
21. Окко Н. И., Чижова Ж. Г., Шестакова В. Н. / Профилактическая работа по сохранению и укреплению здоровья одаренных и способных детей. // Смоленский медицинский альманах. – 2016. – № 3. – С. 153-157.
22. Шаяхметова Р. Р., Тухватуллин Р. М. / Факторы, влияющие на здоровье одаренных детей, и роль социальной среды. // Вестник Башкирского университета. – 2012. – Т. 17. – №2. – С. 1061-1065.
23. Даниленко Г. Н., Голубнича Г. И., Щербакова Е. А., Пономарева Л. И., Серебренникова О. А. / Медико-социальные проблемы сохранения здоровья академически одаренных детей в начальной школе. // Здоровье и окружающая среда. – 2014. – Т.2. – № 24. – С. 118-122.
24. Голубнича Г. І. / Гігієнічна оцінка впровадження системи освіти академічно обдарованих дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. канд. мед. наук: 14.02.01, Київ, 2020. – 28 с.
25. Даниленко Г. М., Пономарьова Л. І., Нестеренко В. Г. / Медико-психологічний супровід академічно здібних дітей у початковій школі. // Актуальні проблеми педіатрії, матеріали XI Конгресу педіатрів України. Київ. – 2015. – № 8. – С. 27-28.
26. Кочурова О.И., Синюк О.А. / Развитие одаренных детей в условиях общеобразовательной школы. // Эксперимент и инновации в школе. – 2012/3. – С. 19-24.
27. Paulick I., Watermann R., Nückles M. / Achievement goals and school achievement: The transition to different school tracks in secondary school. // Contemporary Educational Psychology. – 2013. – Vol. 38. – № 1. – P. 75-86. DOI: 10.1016/j.cedpsych.2012.10.003.
28. Sastre-Riba S. / Educational intervention for the expression of cognitive excellence. // Revista de neurologia. – 2015. – №60 (Supl 1). – P. 87-94.

REFERENCES

1. Boychenko M. A. Activities of international organizations in the field of education of gifted and talented students. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 2015, no. 5, pp. 33-40. [In Ukr.].
2. Akseanova E. A. Innovative approaches to teaching gifted children abroad.. Available from: http://man.gov.ua/ua/resource_center/workshop/about_giftedness/_dumki-ta-poradi-pedagogiv-i-psikhologiv-shchodo-prirodi-obdaranosti-ta-roboti-z-obdaranimimiditmi--541..
3. Luke A. N. Essays on heuristic psychology. Moscow. 2011. 228 p. [In Russ.].
4. What is giftedness: identification and development of gifted children. Classical texts / ed. A.M. Matyushkina, A.A. Matyushkina. Moscow. 2008. 258 p. [In Russ.].
5. Talyzina N.F. Pedagogical psychology. Moscow. 2013. 288 p. [In Russ.].

6. Galperin P. Ya. Lectures on psychology / ed. and with a foreword. A.I. Podolsky. Moscow. 2002. 226 p. [In Russ.].
7. Rubinshtein S. L. Fundamentals of General Psychology. St. Petersburg. 2000. 712 s. [In Russ.].
8. Teplov B.M. Psychology and psychophysiology of individual differences: Selected psychological works. 2009. 226 p. [In Russ.].
9. Shadrikov V.D. Mental development of a person. Moscow. 2007. 284 p. [In Russ.].
10. Vygotsky L. S. Psychology of human development. Moscow. 2005. 136 p. [In Russ.].
11. Leites N.S. Age endowments and individual differences: Selected works. Moscow. 2003. 464 p. [In Russ.].

12. Ponomarov Ya.A. Psychology of creativity. Moscow. 2002. 320 p. [In Russ.].
13. Okko N.I., Chizhova Zh. G., Shestakova V.N. Comparative characteristics of the dynamics of the state of health of children with signs of giftedness. Practical issues of pediatrics. 2012, no. 4, pp. 67-71. [In Russ.].
14. Preserving the mental health of gifted and gifted children: a method. rekom. for [practical psychologists of educational institutions]. G.B. Rasrost. Sumy. 2015. 46 p. [In Ukr.].
15. Shcherbakova O.O. Psychological features of adaptation of academically capable children to education in primary school. Kharkiv. 2016. 200 s. [In Ukr.].
16. Danylenko G.M., Gavrish I.V., Shcherbakova O.O., Golubnycha G.I. Selection of academically capable children to the first classes in the conditions of introduction of innovative pedagogical technologies: method. rekom. Kyiv: State Institution "IOZDP NAMS". 2015. 28 s. [In Ukr.].
17. Ponomareva L.I., Kindruk M.O. Health of schoolchildren in the conditions of intensification of educational activity. Current issues of public health and environmental safety of Ukraine (fourteenth Marzeev readings), conference proceedings, Kharkiv. 2018, no. 18, pp. 155-157. [In Ukr.].
18. Dolgikh V.V., Rychkova L.V., Polyakov V.M., Bugun O.V., Rodionova A.N., Davydov A.V. Some aspects of the state of health of gifted schoolchildren. Bulletin VSNTS SB RAMS. 2012, no. 5-1(87), part 1. [In Russ.].
19. Vlasenko A. V., Dolgikh V. V., Rychkova L. V., Rodionova A. N. Methods of non-drug correction of psychosomatic disorders in gifted children. Bulletin VSNTS SB RAMS. 2011, no. 5(81), pp. 13-15. [In Russ.].
20. Francis R., Hawes D.J., Abbott M. Intellectual Giftedness and Psychopathology in Children and Adolescents: A Systematic Literature Review. Exceptional children. 2016, no. 82(3), pp. 279-302. DOI: 10.1177/0014402915598779.
21. Okko N.I., Chizhova Zh. G., Shestakova V.N. Preventive work to preserve and strengthen the health of gifted and talented children. Smolensk Medical Almanac. 2016, no. 3, pp. 153-157. [In Russ.].
22. Shayakhmetova R.R., Tukhvatullin R.M. Factors influencing the health of gifted children and the role of the social environment. Bulletin of the Bashkir University. 2012, vol. 17, no. 2, pp. 1061-1065. [In Russ.].
23. Danilenko G.N., Golubnichaya G.I., Shcherbakova E.A., Ponomareva L.I., Serebrennikova O.A. Medical and social problems of preserving the health of academically gifted children in primary school. Health and the environment. 2014, vol. 2, no. 24, pp. 118-122. [In Ukr.].
24. Golubnycha G.I. Hygienic assessment of the implementation of the education system of academically gifted children of primary school age: author's abstr. PhD. (Med.): 14.02.01, Kharkiv. 2020. 28 p. [In Ukr.].
25. Danylenko G.M., Ponomareva L.I., Nesterenko V.G. Medical and psychological support of academically able children in primary school. Current problems of pediatrics, materials of the XI Congress of Pediatricians of Ukraine. Kyiv. 2015, no. 8, pp. 27-28. [In Ukr.].
26. Kochurova O.I., Sinyuk O.A. The development of gifted children in the context of a comprehensive school. Experiment and innovation at school. 2012/3, pp. 19-24. [In Russ.].
27. Paulick I., Watermann R., Nuckles M. Achievement goals and school achievement: The transition to different school tracks in secondary school. Contemporary Educational Psychology. 2013, vol. 38, no. 1, pp. 75-86. DOI: 10.1016/j.cedpsych.2012.10.003.
28. Sastre-Riba S. Educational intervention for the expression of cognitive excellence. Revista de neurologia. 2015, vol. 60, no. 1, pp. 87-94.

МЕДИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ АКАДЕМИЧЕСКИ СПОСОБНЫХ И ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ

**Сотникова-Мелешкина
Жанна Владиславовна**

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 61022, г. Харьков,
площадь Свободы, 6, Украина
ORCID ID: 0000-0001-5534-8264
zhanna.v.sotnikova@karazin.ua

**Лантух
Игорь Валерьевич***

ORCID ID: 0000-0002-0891-2704
ihor.lantukh@karazin.ua

В статье сделан анализ актуальной проблематики современности, которая касается «человеческого капитала», а именно одарённых детей. Ведь именно одарённые дети — это тот потенциал, который будет всегда выполнять задачи, поставленные перед ним продвинутым социумом. Поэтому актуализируется вопрос о росте требований к способности человека нестандартно, оригинально мыслить, находить новые проблемы и неординарные пути их решения. Для разрешения этой проблемы происходит интеграция многих стран мира в поисках образовательных механизмов для обучения академически способных детей, соответствующих концепций меритократического образования, предполагающего создание базовых условий для талантливых и целеустремлённых людей, которые в будущем смогут занимать руководящие должности в условиях свободной конкуренции. Авторы сделали тщательный обзор литературы этой актуальной проблемы, выяснив, что такое одарённость, творческая одарённость, культурная одарённость, соотношение одарённости и способности. Они также рассматривают проблему здоровья одарённых детей. Ими было установлено, что эта группа учащихся характеризуется дисгармоничным физическим развитием, более склонна к острым инфекционным заболеваниям, вегетативным расстройствам, гипотензии и синкопальным состояниям, соматическим и аллергическим заболеваниям. За период обучения в общеобразовательной школе состояние здоровья одарённых детей ухудшается, что обусловлено как социально-экономическими, так и социально-гигиеническими факторами. Наиболее негативное влияние на ребёнка оказывают стрессовая тактика, несоответствие методик и технологий обучения, интенсификация учебного процесса, нерациональная организация учебной деятельности, отсутствие системы в работе по вопросу здоровьесформирующего поведения школьников.

Авторы приходят к выводу, что академически способные и одарённые дети — это отдельная категория учащихся, которые нуждаются в особом медико-психолого-педагогическом сопровождении при получении среднего образования. Обучение по специально созданным образовательным программам в соответствующих санитарно-гигиенических и психолого-педагогических условиях способствуют не только высокой успеваемости учащихся, но и сохранению здоровья и предупреждению школьной дезадаптации.

Ключевые слова: меритократическое образование; академически способные учащиеся; состояние здоровья; одарённость, личностная способность

MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF TEACHING ACADEMICALLY CAPABLE AND GIFTED CHILDREN

**Zhanna V. Sotnikova-
Meleshkina**

*V.N. Karazin Kharkiv National University, 61022, Kharkiv, Svobody Square, 6, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-5534-8264
zhanna.v.sotnikova@karazin.ua

Ihor V. Lantukh*

ORCID ID: 0000-0002-0891-2704
ihor.lantukh@karazin.ua

The article analyzes the current issue of modern times, which affects the "human capital", namely gifted children. Because it is gifted children who are the potential that will always produce the tasks set before them by an advanced society. Therefore, the question of increasing the requirements for the ability of man to think outside the box, to find new problems and unusual ways to solve them is relevant. To solve this problem, many countries around the world are integrating into the search of educational mechanisms for teaching academically able children that meet the concept of meritocratic education, which involves creating the initial conditions for talented and self-motivated people, in which in the future they will be able to hold leadership positions in terms of free competition. The authors have carefully reviewed the resources on this topical issue, finding out what is giftedness, creative giftedness, cultural giftedness, the relationship between giftedness and ability. They also address the health of gifted children. It was found that this group of students is characterized by disharmonious physical development, more prone to acute infectious diseases, autonomic disorders, hypotension and syncope, somatic and allergic diseases. During the period of secondary school education, the health of gifted children deteriorates, due to both socio-economic and socio-hygienic factors. The most negative impact on the child is exerted by stress tactics, the inconsistency of teaching methods and technologies, intensification of the educational process, irrational organization of educational activities, lack of a system of work on the health-forming behavior of schoolchildren.

The authors conclude that academically capable and gifted children are a separate category of students who need special medical, psychological, and pedagogical support during secondary education. Learning in specially created educational programs in the appropriate sanitary-hygienic and psychological-pedagogical conditions contributes not only to the high success of students but also to the preservation of health and prevention of school maladaptation.

Keywords: meritocratic education; academically capable students; health status; giftedness, personal ability.